

МЕТАМОРФОЗИ

Art Readings 2023 *Узбекистондаки ҳафта 2023*

ИЗКУСТВОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ

Тематичен рецензиран годишник за изкуствознание в два тома
2023.II. – Ново изкуство

ART READINGS

Thematic Peer-reviewed Art Studies Annual, Volumes I–II

2023.II. New Art

Отговорен редактор

Венцислав Димов

Under the general editorship of

Ventsislav Dimov

Международна редакционна колегия

International Editorial Board

Adrian-Silvan Ionescu (Romania)

Elvira Popova (Mexico)

Fani Vavili-Tsinika (Greece)

Marina Frolova-Walker (UK)

Yana Hashamova (USA)

Редактору от ИИИЗк

In-house Editorial Board

Deyan Statulov

Kamelia Nikolova

Katerina Gadjeva

Ventsislav Dimov

Institute of Art Studies

21 Krakra St.

1504 Sofia

Bulgaria

www.artstudies.bg

© Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките, 2024

© Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences, 2024

ИЗКУСТВОВЕДСКИ ЧЕТЕНИЯ

*Тематичен рецензиран годишник за изкуствознание в два тома
2023.II. – Ново изкуство*

МЕТАМОРФОЗИ

•

METAMORPHOSES

ART READINGS

*Thematic Peer-reviewed Art Studies Annual, Volumes I–II
2023.II. New Art*

София 2024

Текстовете от този том са представени като доклади на международната конференция Изкуствоведски четения 2023, модул „Ново изкуство“, 27–29 април, 2023 г., София, Институт за изследване на изкуствата – Българска академия на науките. Оценени са чрез реер-review, като само преминалите успешно тази процедура и редакция се публикуват в изданието.

This volume`s texts are presented as papers at the International Conference Art Readings 2023, New Art Module, 27–29 April, 2023, Sofia, Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences. The articles are peer reviewed and only the successfully went through this procedure and editing are published in the issue.

Изданието на Института за изследване на изкуствата, БАН, изпълнява задълженията си за защита на всички етапи на издателската дейност с най-голяма грижа и прилага високи етични стандарти и добри практики. В своята работа редакционната колегия изцяло се съобразява с указанията на Комитета по издателска етика (COPE), които са достъпни на адрес: <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines>.

As publisher the Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences, fulfills its duties of protection at all stages of the publishing activity with the utmost care and applies high ethical standards and good practices. In their work, the editorial board of the journal fully complies with the guidelines of the Committee on Publication Ethics (COPE), available at: <https://publicationethics.org/guidance/Guidelines>

*Конференцията се посвещава на 75-годишнината от създаването на
Институт за изследване на изкуствата*

*The conference celebrates the 75th Anniversary
of the Institute of Art Studies*

С финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ по договор № КП-06-МНФ/34/16.12.2022, като Фондът не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

Financially supported by the Bulgarian National Science Fund according to contract No. КП-06-МНФ/34/16.12.2022. The Fund is not responsible for the content of the articles presented at the scientific forum, as well as for the advertising and other materials for the event.

СЪДЪРЖАНИЕ/ CONTENTS

Music arts

- Lozanka Peycheva.** „Думите свършват, говори сърцето“: звукови портали към миналото/ “Words end, the heart speaks”: sound portals to the past..... 9
- Gorancho Angelov.** Some aspects in the making of folk musical instruments in the Republic of North Macedonia/ Някои аспекти в изработката на народни музикални инструменти в Република Северна Македония..... 24
- Nikolay Gurbanov.** Художествени ракурси в диригентската интерпретация на творби за женски народен хор/ Artistic perspectives in the conductor’s interpretation of works for female folk choir 35
- Diana Danova-Damyanova.** Традиции и трансформации в най-дългогодишния софийски международен музикален фестивал/ Traditions and transformations in Sofia’s longest-running International Music Festival 46
- Zornitsa Dimitrova.** Метаморфозата в концепцията за музикален стил на Гвидо Адлер/ The metamorphosis in Guido Adler’s concept of musical style 55
- Olha Lihus.** The second edition of the *Third Symphony* of Borys Lyatoshynsky: metamorphoses of content and perception/ Второто издание на *Третата симфония* на Борис Лятошински: метаморфози на съдържанието и възприятието..... 66
- Anelia Yaneva.** „Анна Каренина“, „Онегин“ и „Братя Карамазови“ – промени на теми и наративи в танцовите версии на Борис Ейфман/ “Anna Karenina”, “Onegin” and “The Brothers Karamazov” – changes of themes and narratives in the dance versions of Boris Eifman..... 72
- Emiliya Zhunich.** Метаморфози на „Фауст“ в България, 1891–2022/ Metamorphoses of “Faust” in Bulgaria, 1891–2022..... 80
- Iuliia Bentia.** Handel’s *Acis and Galatea* by Open Opera Ukraine: metamorphoses of the original text in the contemporary performances of early operas/ *Ацис и Галатей* на Хендел в Open Opera Ukraine: метаморфозите на оригиналния текст в съвременните изпълнения на ранни опери..... 86
- Miglena Tzenova.** Първи представления на Пекинска опера Дзингзю 京剧 в България и тяхната рецепция/ First Peking Opera Jingju 京剧 performances in Bulgaria and their reception..... 92
- Stavri Angelov.** Оперни произведения за възрастни във варианти за деца/ Opera performances for adults in versions for children 101
- Dzana Ivanova.** Метаморфози на шведския поп(уларен) музикален феномен – между рок и електропоп, дискоритми и меланхолия/ Swedish pop(ular) music phenomenon metamorphoses – between rock and electropop, discorhythms and melancholy..... 107
- Zhana Popova.** Трансформации на посланията за социалната бедност в музикалните телевизионни формати „Гласът на България“ и „България търси таланти“/ Transformations of social poverty in the music TV formats ‘The Voice of Bulgaria’ and ‘Bulgaria’s Got Talent’ 114
- Ventsislav Dimov.** Ранната записана музика от България: културни диалози, преноси и метаморфози/ Early recorded music from Bulgaria: cultural dialogues, transfers and metamorphoses..... 124

Fine arts

- Milena Georgieva.** Първият албум на художник в България и метаморфозите на едно ново изкуство/ The first album of an artist in Bulgaria and the metamorphoses of a new art.....137
- Tsveta Petrova.** Виенският перуог в творчеството на Бистра Винарова – печатната графика като ново изразно средство за художничката/ The Viennese period in the oeuvre of Bistra Vinarova – the printmaking as a new vehicle for the artist..... 148
- Maria Miteva.** Възможните трансформации – художествена практика в България през първото десетилетие след 09.09.1944 г./ Possible transformation – art practice in Bulgaria in the first decade after 09.09.1944..... 162
- Natasha Noeva.** Трансформацията на изложбения живот и рефлексията на художествената критика в България през 1950-те години/ The transformation of the exhibition life and the reflection of art criticism in Bulgaria in the 1950s..... 171
- Eva-Maria Ivanova.** „Жителите на морето“ в творчеството на Лука Янко. Метаморфози на морския свят/ “The Inhabitants of the Sea” in the work of Lika Yanko. Metamorphoses of the Sea World 185
- Dimitrina Popova.** Архитектурното наследство в колекция от архитектурни заснемания от периода 1949–1962: идеология, правила, практика/ Architectural heritage in a collection of architectural survey drawings between 1949–1962: ideology, rules, practice 196
- Katerina Gadjeva.** Българското народно творчество – основа за естетическото и патриотично възпитание на социалистическото дете. Опитът на Лозинка Йорданова/ Bulgarian folk art – a basis for the aesthetic and patriotic education of the socialist child. The experience of Lozinka Yordanova 205
- Nadezhda Pavlova.** Фотография и мастило. Развитие на фотомеханичните процеси и влиянието им върху фотокнигите/ Photography and ink. Development of photomechanical processes and their impact on photobooks 224
- Johannis Tsoumas.** Creating art in a throw-away society: metamorphoses in Eduardo Paolozzi’s and Pamela Longobardi’s sculptural works/ Създаване на изкуство в общество на изхвърлянето: метаморфози в скулптурите на Едуардо Палоци и Памела Лонгобарди..... 246
- Guergana Damianova.** Метаморфозата на „Аз-а“ във фотографския цикъл Моите сватби на Станка Цонкова-Уша/ The Metamorphosis of the 'I' in the photographic cycle My Weddings by Stanka Tsonkova-Usha..... 258
- Evaguelia Diamantopoulou.** The visual transformation of women’s identity: From Lot’s wife to the women of Iran/ Визуалната трансформация на женската идентичност: от съпругата на Лот до жените на Иран..... 268
- Eleni Gemtou.** The concept of sacrificial metamorphosis in Bernini’s Saint Teresa and Orlan’s Saint Orlan/ Концепцията на жертвената метаморфоза в Света Тереза на Бернини и Света Орлан на Орлан..... 276
- Nevena Videnova.** Сътворяване и пресътворяване на града: графити и стрийтарт/ Creation and recreation of the city: graffiti and street art..... 284
- Irina Genova.** Art objects and practices – from historicizing and interpretation to the invention of market value. Reflections on higher education in the internet epoch/ Художествени предмети и практики – от историзиране и тълкуване до изобретяване на пазарната стойност. Размисли за висшето образование в епохата на интернет 290

Stela Tasheva. Digital transformations of dwellings: metamorphoses of a home/ Дигитална трансформация в жилището: метаморфози на гома..... 299

Theatre art

Kamelia Nikolova. Новата актуалност на *Tartuffe*/ The new actuality of *Tartuffe* 307

Nikolay Iordanov. *Когато гръм удари, как ехото заглъхва*, или айсбергът на времето в последната пиеса на Яворов/ *When Thunder Strikes, the Echo Fades or the iceberg of time in Yavorov's last play* 319

Albena Tagareva. Трансформацията на българската сценография след 1968 г./ Transformation of the Bulgarian scenography after 1968 328

Petar Denchev. Основни идеологически трансформации в разбирането на режисьорската професия след 1944 година/ Major ideological transformations in the understanding of stage directing after 1944..... 334

Roumena Kalcheva. Претворяването на личността в документалния театър на Vox Populi/ Transformation of the personality in Vox Populi's documentary theater 341

Joanna Spassova-Dikova. Metamorphoses of the theatre actor in the early Bulgarian feature films/ Метаморфози на театралния актьор в ранното българско игрално кино..... 350

Karol Mišovic. Metamorphoses of acting in the productions of Karol L. Zacha/ Метаморфози на актьорското майсторство в постановките на Карол Л. Заха..... 361

Michaela Mojžišová. Ideological, dramaturgical and staging metamorphoses of the Slovak National Opera *Krútnava*/ Идеологически, драматургични и сценични метаморфози на Словашката национална опера *Крутнава* 371

Hanna Veselovska. Transformation by Les Kurbas as a system of metaphorisation in the avant-garde theatre/ Трансформацията от Лес Курбас като система от метафоризация в авангардния театър 380

Boyan L. Zhelyazkov. Визуална идентичност и ребрандиране на театралните организации/ Visual identity and rebranding of theater organizations 388

Denitsa Ezekieva. The new Bulgarian dramaturgy in the altering performance/ Новата българска драматургия в променящото се представление 398

Screen arts

Petia Alexandrova. Метаморфозите на „Нос“ от Гогол към филма на Андрей Хржановски „Носът или заговорът на отцепниците“/ Metamorphoses of Gogol's "Nose" to Andrey Khrzhanovsky's film "The Nose or the Conspiracy of Mavericks" 404

Iosif Astrukov. Фотография на художествени репродукции (дигитални репродукции)/ Photographing reproductions of art (digital reproductions) 411

Lachezar Velinov. Метаморфозите на новата българска анимация/ Metamorphoses of the new Bulgarian animation 423

Velislava Gospodinova. Aspects of metamorphosis in the surrealist collage animated films of Stacey Steers/ Аспекти на метаморфозата в сюрреалистичните колажни филми на Стейси Стийрс 437

Elitza Gotzeva. Метаморфози на българската телевизионна екранизация/ Metamorphoses of Bulgarian TV drama adaptations	449
Alexander Donev. The emergence of film distribution in Bulgaria as a metamorphosis/ Възникване на киноразпространението в България като метаморфоза	459
Peter Kardjilov. Преобразяването на киното от навлизането на звука в него. Въвеждането на първите тonaпаратури в българските кина/ The metamorphosis of cinema by the invasion of sound into it. The introduction of the first sound equipment in Bulgarian cinemas	466
Mariia Lihus. From “Symphony” to “Cacophony”: metamorphoses of Donbas’ representations in Ukrainian documentary/ От „Симфония“ до „Какофония“: метаморфози на репрезентациите на Донбас в украинското документално кино	485
Boryana Mateeva. Бразилското Синема ново – формиране на идеен корпус/ The Brazilian Cinema novo – structuring the ideological corps	491
Eliza Mladenova. Metamorphoses of <i>The Goat Horn</i> in the context of cinema interpretations/ Метаморфозите на <i>Козият рог</i> в контекста на киноинтерпретациите	501
Radostina Neykova. Щрихи на анимационната метаморфоза в игралното кино/ Moments of animation metamorphosis in the feature cinema	509
Boyan Tzenev. Метаморфози на немския филмов експресионизъм в българския литературен диаболизъм/ Metamorphoses of German film Expressionism into Bulgarian literary Diabolism	522
Deyan Statulov. Българското игрално кино за деца като средство за пропаганда/ Bulgarian feature cinema for children as a means of propaganda.....	530
Andronika Mårtonova. В лабиринтите на модернизма: кинопаралели между България и Япония/ In the labyrinths of modernism: cinematic parallels between Bulgaria and Japan	538

Българското народно творчество – основа за естетическото и патриотично възпитание на социалистическото дете. Опитът на Лозинка Йорданова

Bulgarian folk art – a basis for the aesthetic and patriotic education of the socialist child. The experience of Lozinka Yordanova

Катерина Гаджева¹

*Институт за изследване на изкуствата,
Българска академия на науките*

Katerina Gadjeva

*Institute of Art Studies,
Bulgarian Academy of Sciences*

Абстракт: Статията фокусира вниманието върху основаването на първия в България *Кръжок по етнография и фолклор* в Централния дворец на пионерите *Георги Димитров* в София. Разгледана е създадената от Лозинка Йорданова методика на обучение, която свързва работата на терен с кръжочните занимания, научната дейност на изследователите от Българска академия на науките с обучението на децата както в училищните, така и в извънкласните занимания.

Ключови думи: социалистическо образование, естетическо възпитание, етнопедагогика, Централен дворец на пионерите, педагогика на изобразителното изкуство, българска етнография, български фолклор

Abstract: This article focused attention on the founding of the first Club of ethnography and folklore in Bulgaria that opened its doors at the Georgi Dimitrov Central Palace of Pioneers in Sofia. The carefully developed methodology created by Lozinka Yordanova, which brings together field studies with ethnographic research, scientists from the Bulgarian Academy of Sciences with the education of children both in school and out-of-school activities, was considered.

Keywords: socialist education, aesthetic education, ethnopedagogy, Central Palace of Pioneers, pedagogy of fine arts, Bulgarian ethnography, Bulgarian folklore

Въпросът как да бъде събудено любопитството на децата към миналото на собствения народ, към българските традиции и обичаи, е актуален във всяко десетилетие. Историческите пластове се разместват в зависимост от политическата ситуация и целите, които са си поставили управляващите, но както в училищните, така и в извънкласните дейности винаги присъстват теми, свързани с фолклорното и етнографското

¹ *Katerina Gadjeva, PhD, is an Associate Professor at the Institute of Art Studies, Bulgarian Academy of Sciences, and lecturer in New Bulgarian University. Her interests are in the field of history and theory of photography and book illustration. She has publications in several international and Bulgarian journals. She published the monographs "Between Desire and Reality: Photographic Illustrations in Bulgarian Periodicals 1948–1956" (2012) and "From Text to Image. Culturological and Artistic Aspects of Four Fairy Tales by Charles Perrault and the Brothers Grimm in the Second Half of the 20th Century" (2023).*

E-mail: katigad@yahoo.com

наследство. Настоящата статия ще фокусира вниманието върху Втората половина на XX век, когато в България се създава цялостна програма за естетическо възпитание на нацията, като основните усилия се съсредоточават върху погроставащите. Идеята е от най-ранна възраст те да започнат да припознават определени форми, мотиви, багри, ритми и пр. като „техни“, „родни“, „български“.

Социалистическата власт често се обръща към българската история, която разглежда избирателно – внимателно погбраните фрагменти се представят пред обществото, след като са преминали през необходимата идеологическа обработка. За управляващите е важно в съзнанието на гражданите да бъдат ясно противопоставени опозициите „наше – чуждо“, „ние – те“, „светло – тъмно“, „добро – зло“, които са важна част от създаването на илюзорната представа за защитен и спокоен свят. Както отбелязва Евгения Калинова по-голямата част от населението неусетно се „примирява с живота „в утробата на кита“, където според тълкуването на библейската легенда, направено от Джордж Оруел, на човек му е меко и спокойно, от действителността го дели дебел слой китова мас и затова може да не се безпокои, каквото и да става по света“ (Kalınova 2011: 294). Заедно с езика фолклорът² се изтъква като един от основните определители на етноса: „Чрез фолклора народите се разграничават и опознават, той е видим знак за националното своеобразие с някои свои външни белези – багри, шевици, пластика на тялото и вътрешни компоненти – музика, форми и поетична изразност“ (Parulova 1980: 32). През 50-те години на XX век, с цел да събере нови, адекватни на променената политическа ситуация в страната материали, властта започва да организира изследвания на терен, описания и заснемане на традиционни облекла, тъкани, занаяти, обичаи, песни, танци и пр. Актуален става въпросът как този интерес към етнографията и фолклора да бъде разграничен от същия, съществувал преди 1944 година. Социалистическата идеология поставя рационалността пред емоциите, колективния план пред индивидуалните изследвания и изтъква, че е необходимо първо научните работници да се заемат с проучванията и анализите на фолклорното и етнографското наследство и чак след това, по предварително изготвен национален план, то да бъде интегрирано в новия социалистически бит. През 1952 г.

² В публичното пространство започва разгорещен дебат относно прецизирането на понятието „фолклор“. Социалистическата идеология е заинтересована от разширяването и размиването на неговите граници – ако преди фолклорът се е асоциирал главно с народното словесно творчество, то той постепенно започва да се представя като „съвкупност от всички прояви на духовния живот на народа“ или „съвкупност от народната художествена култура и всички прояви на народното изкуство“ (Parulova 1980: 31). Появява се и разделението на традиционен и съвременен фолклор, като последният в голяма степен се асоциира с понятието „художествена самодейност“, което отразява възможността и способността на широките маси организирано да създават изкуство (Parulova 1980: 32).

Политбюро на ЦК на БКП обявява какви решения са взети във връзка с плана за популяризиране на най-добрите постижения на българската национална култура в страната и чужбина. Препоръките са да се увеличи броят на художествените произведения, които представят историческото минало на нашия народ, както и да се организира широко разпространение на картини, фотографии, албуми, кинопрегледи, научни и игрални филми, които възпроизвеждат културните паметници, живота и историята на страната (Bulgarskata komunisticheska partia v rezolucii i reshenia 1955: 366). Отбелязано е, че тези дейности трябва да се основават на задълбочени изследвания, като в тази връзка Българската академия на науките е длъжна да ускори системното събиране и проучване на народна живопис, умотворения, резба, шевици, таници и пр., както и да увеличи броя на научните студии и популярните очерци върху народното творчество. Насоките са Министерството на народната просвета да осигури поместването в читанките, христоматиите и учебниците по българска литература на адекватни за възрастта на учениците материали и илюстрации, посветени на живота и делото на видни представители на българската нация и културните достижения на нашия народ (Bulgarskata komunisticheska partia v rezolucii i reshenia 1955: 369). Още на следващата година за Москва заминува голямата изложба *Българско народно творчество*, която има за цел да представи новите партийни идеи за съчетаване на традиция и съвременност. В експозицията са включени аранжировки с носии, керамика, гърворезба, текстил, модерни женски грехи с елементи от народния костюм, декоративни предмети, тъкани, проекти за работническо жилище, детска градина, заводски стол, театрална зала и пр., в които са използвани традиционни елементи и пр. (Bulgarskoto narodno izkustvo 1953: 52-55).

Нужно е време, за да бъде реформирана етнографската наука, която според партийните изисквания трябва да разшири историческия обхват на изследванията си и да обогати методологическия си инструментариум. През 1958 г. като директор на Етнографския институт с музей при БАН е назначен Христо Гандев, който става важна фигура в зародилото се през 50-те и 60-те години на XX век направление в българската етнография, наречено по-късно „етнография на съвременността“ (Solenkova 2021: 270). Според Гандев, за да бъде ефективно и силно възпитателно въздействието на народната култура върху патриотичното възпитание, е нужно „още от детска възраст, и то през училището, младите поколения да се запознаят с красотата и многообразието на народната култура, за да придобият навик, вкус, естествен усет към нея“ (Solenkova 2021: 283). Само така, твърди той, тази култура може да стане елемент от светогледа и светоусещането на човека. Освен това „трябва да се създадат по-широки възможности за художествено пресъздаване на различни прояви на народното изкуство. В консервирания вид, в който в момента съществува, то не може да си извоюва първостепенно място в културния живот. В него трябва да навлезе индивидуалното художествено творчество, за

да стане то национално“ (Solenkova 2021: 283-284). Надеждите са насочени към новите поколения, които от най-ранна възраст трябва да започнат да се запознават с фолклорното и етнографското наследство на страната. Необходимо е процесът да протича синхронно, обхващайки предучилищното и училищното образование, извънкласните занимания и ежедневното общуване на децата с изкуството, което става най-естествено чрез илюстрираните книжки. Много от художниците, работещи в полето на детската илюстрация от началото на 60-те години на ХХ век, се обръщат към народните традиции, започват да работят плоскостно-декоративно, пресъздавайки геометрични мотиви и стилизирани растителни орнаменти, характерни за шевиците и шарените черги, писаните грънци, алафрангите, гърворезбите. На малките се преподава нов визуален език, с който те, стъпка по стъпка, трябва да се запознаят. Но какво от гревната ни история, в какъв период от развитието им и по какъв начин да им бъде обяснено? Кои специалисти могат да решат? Етнологите не са запознати с детската психология и нямат необходимия педагогически опит. А педагозите не познават в дълбочина научната методология, не правят теренни проучвания, не умеят да описват и класифицират етнографския и фолклорния материал. Нужни са нови преподаватели, които да комбинират знанията и на едните, и на другите, също както е нужна и нова учебна програма, която да бъде съобразена с изискванията, които има властта към възпитанието на бъдещите граждани на социалистическото общество.

През есента на 1958 година в Централния дворец на пионерите *Георги Димитров* в столицата отваря врати първият в страната *Кръжок по етнография и фолклор*. Основателката му не е научен работник, нито педагог с богат преподавателски опит. Лозинка Йорданова³ е приета в специалността „Българска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“, но скоро след това е насочена към Двореца на пионерите, за да поеме ръководството на съществуващия кръжок *Млади домакини*. Очевидно от значение за това разпределение е фактът, че след приключване на гимназиалното си образование в София, Йорданова завършва Практическото девическо стопанско училище *Мария Луиза* (по-късно преименувано на Техникум по облекло *Вела Благоева*), където се запознава с историята на облеклото и развива уменията си в областта на кроенето и шиенето⁴. Въпреки сръчността и рисуванните си умения, младата жена вижда бъдещето си като филолог⁵, поради

³ Лозинка Йорданова е родена през 1929 г. в село Дреновец, Видинско. Тя споделя, че обичта ѝ към народното творчество е възпитана от нейната баба: „пъргава балканджийка, сладкоумна разказвачка и певица“ (Interview s Lozinka Jordanova 2023).

⁴ Не без значение е и фактът, че майката на Лозинка Йорданова – Сава – е шивачка.

⁵ Независимо че започва да работи в Двореца на пионерите, Лозинка Йорданова все пак завършва заочно българска филология в Софийския университет.

което няма желание да приеме предложената ѝ работа⁶. Директорката на Двореца на пионерите Кина Спасова обаче я убеждава да опита, като ѝ обещава пълна свобода. Лозинка Йорданова започва да мисли как да промени насочеността на кръжока. Спира се на името *Сръчни ръце*, за да направи по-плавен преход от предишните занимания на децата, свързани с домакинството, към новите, ориентирани към народното творчество. По време на следването си в Софийския университет тя е окуражена от проф. Петър Динев да се занимава с фолклорни изследвания⁷. Думите му оставят трайна следа в паметта ѝ и няколко години по-късно Йорданова прави именно това – основава кръжока *Сръчни ръце*, скоро преименуван на *Кръжок по етнография и фолклор*. Целите, които си поставя са:

- запознаване на децата с българската народна култура – традиционни празници и обичаи, обредно изкуство, национално облекло, словесно художествено творчество, митология и фолклор;
- провеждане на етнографски експедиции и теренни изследвания из цяла България по методите анкета⁸, обследване⁹, наблюдение¹⁰;
- практическо приложение на събрания изследователски материал чрез претворяване в художествени образи (лазарки, невести, кукери, сурвакари, сурвачки, мартеници, поздравителни картички и пр.);
- подготвяне на изложби в страната и чужбина на детското художествено творчество, създадено по етнографски образци.

Кабинетът на Лозинка Йорданова в Двореца на пионерите се изпълва с вълнени, памучни и ленени платове в различни цветове, стари шевици, колани, гайтани, ширити, пангелки, цветни хартии, мъниста, пайети, памучни и копринени конци, вълна, кожа, тенекени парички, гървени летвички, струговани елементи за кукли и пр.¹¹

⁶ Сведенията са от разговор, проведен с Лозинка Йорданова на 30.05.2023 г.

⁷ Точните му думи, изречени по време на изпит, на който Лозинка Йорданова говори за българската сватба, са: „Моето момиче, Вие трябва да посветите живота си на фолклора!“.

⁸ Сведенията се събират от възрастни осведомители. Записва се онова, което те си спомнят да са слушали от своите майки, бащи, баби, гядовци. Правят се скици на предмети, облекла, шевици и пр. Документирането става по време на разговора с осведомителя, а не по памет със свои думи. Отбелязва се всичко, което разказва осведомителят, макар да не е по зададения въпрос, щом се отнася до обичая. Записва се така, както го изговаря той/тя – на диалект, и задължително се поставят ударения, както и знаци за омекопяване на съгласните звукове (Йорданова 1996: 7).

⁹ Извършва се по плана на анкетата, в семейство, в което има членове на три възрастови групи, за да се проследи приемствеността (Йорданова 1996: 7).

¹⁰ Наблюдението обхваща подготовленията и изпълнението на обичая, като се водят записки, скицират се рисунки и/или се правят фотографии (Йорданова 1996: 7).

¹¹ Лозинка Йорданова препоръчва с такива материали да бъде снабден всеки училищен кабинет по изобразително изкуство (Йорданова 1982: 72).

1. Етнографска експедиция *Странджа-Сакар*, 1982.
Изложба, погредена от местните баби
в центъра на село Мандрица.
Личен архив на Лозинка Йорданова

Ethnographic expedition *Strandzha-Sakar*, 1982.
Exhibition arranged by local grandmothers
in the centre of Mandritsa village.
Personal archive of Lozinka Yordanova

2. Етнографска експедиция *Странджа-Сакар*, 1982.
Деца от *Кръжокът по етнография и фолклор*
разглеждат вила *Армира* край Ивайловград.
Личен архив на Лозинка Йорданова

Ethnographic Expedition *Strandzha-Sakar*, 1982.
The children of the *Ethnography and folklore club*
explore villa *Armira* near Ivaylovgrad.
Personal archive of Lozinka Yordanova

Скоро след като започва дейността си, *Кръжокът по етнография и фолклор* обявява републикански конкурс за пионери – предизвикателството е да бъдат открити и претворени стари български шевици. Пристигат повече от 600 колета от цялата страна (Slavinski 1974: 8). Най-сполучливите експонати са погредени в Етнографския музей, най-сръчните деца печелят награди¹², а кръжокът се снабдява с оригинални образци и модели за бъдещи художествени проекти. През следващите години тези инициативи продължават – конкурсът за най-интересни автентични сурвачки привлича вниманието на още по-голям брой деца, които грижливо записват разказите на своите баби и дядовци и след това ги пресъздават от естествени материали или рисуват предметите по техните спомени. Някои от изпратените сурвачки стават част от постоянната експозиция на Етнографския музей. Следва подобен призив, свързан с мартениците.

През 1964 г. Етнографският институт с музей при Българска академия на науките официално

¹² По този повод Лозинка Йорданова споделя интересен спомен. В кабинета по етнография влиза момиче заедно със своя баща. Носят конкурсната работа на детето. Но и още нещо – автентична конопена невестинска риза от Кулско. „На сто и тридесет години е – заговори бащата. – Моята баба я извади от раклата, когато ѝ гостувахме през пролетта. От нея модел да си вземе детето – рече тя, да не му отиде трудът напразно. Така ни посъветва тя, когато разбра, че Велка ще се явява на конкурс за най-хубави шевици [...] Не вярвахме, че детето е способно да сътвори такава красота“. А работата на момичето заслужено спечели първа награда. „Така е, когато пие чиста вода направо от извора, помислих си аз“. А колко ли такива хубости се крият в старите ракли, отдавна непоказвани, неразтърсени! Кои би извикал на живот тази забравена красота? Има кой...“ (Yordanova 1976: 116-118).

поема научното ръководство на кръжока – за консултанти са избрани Петър Петров – научен сътрудник, и Христо Гандев – директор на Етнографския музей. Започват да се провеждат съвместни теренни проучвания. С децата пътуват изтъкнати изследователи – етнологзи, фолклористи, музиковеди, художници... Интервюират се най-възрастните представители на регионалните общности, разглеждат се автентични носии и предмети от традиционния бит, наблюдават се обреди и танци, децата скицират празнични костюми и украси, записват песни и описват ритуални действия¹³ (Ил. 1, 2). След като се завърнат в столицата, те обсъждат видяното и преживяното и започват да работят по неговото претворяване (Ил. 3, 4). В резултат се появяват кукли, облечени в носии, изработени с внимание и към най-малките подробности, кукерски маски, рисунки на шевици, мартеници и сурвачки, картички-апликации и пр. (Ил. 5, 6). Изложбите са основна част от дейността на кръжока – не само в

3. Занимания в Кръжока по етнография и фолклор. Фотография от изданието Централен дворец на пионерите „Георги Димитров“, София, 1982

Activities at the *Ethnography and folklore club*. Photograph from the issue *Central Palace of Pioneers "G. Dimitrov"*, Sofia, 1982

4. Занимания в Кръжока по етнография и фолклор. Личен архив на Лозинка Йорданова

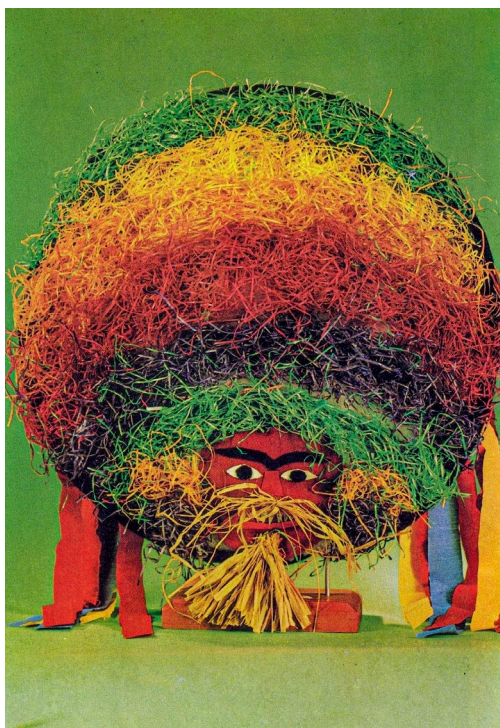
Activities at the *Ethnography and folklore club*. Personal archive of Lozinka Yordanova

¹³ „Трепетни старчески пръсти разтварят тежко ковани писани ракли и отвътре грейват златото на слънцето, багрите на есента и пролетта. С булчина премяна – свидно скътана – нахлуват спомените, зазвучава буен хоровод, мъдри наричания и припевки, леят се разказите и засеметяват като магия. [...] И неусетно, докато се надвесват над писаните ракли, децата обикват тази гиздост. [...] А после, под чевърстите пръсти на малките творци се раждат кукли...“ – пише Лозинка Йорданова (Yordanova 1976: 120).

5. Кукли, изработени в Кръжока по етнография и фолклор. Фотографиите са публикувани в албума *The source should not dry up*, достъпен на: <https://juliajordan.files.wordpress.com>

Dolls made at the *Ethnography and folklore club*.
The photographs are published in the album
The source should not dry up, available at:
<https://juliajordan.files.wordpress.com>

6. Кукерска маска, изработена в Кръжока по етнография и фолклор. Фотографията е публикувана в албума *The source should not dry up*, достъпен на: <https://juliajordan.files.wordpress.com>

Kuker mask made at the *Ethnography and folklore club*.
The photograph is published in the album
The source should not dry up, available at:
<https://juliajordan.files.wordpress.com>

залите на Етнографския музей, но и в различни експозиционни пространства в столицата и други краища на страната. На страниците на вестник *Народна култура* Александър Божинов споделя впечатленията си от една от най-представителните изяви на кръжока от 1967 г.: „Много отдавна замислих да нарисувам една занимателна книжка за нашите деца, която да бъде с хубави цветни картинки, разбираеми от децата и техните родители, добре оформена и здраво подвързана – красива във всяко отношение. Годината беше 1919. [...] Аз си поставих задача да бъда полезен на децата. [...] Мога нескромно да се похваля: задачата изпълних великолепно [...] В цялото мое изобразително творчество не помня да съм работил с такава радост върху някой мой труг, както за тая детска книга. [...] Сега, след всичко казано дотук, защо ни го съобщавате, бихте попитали? Ще

7. Централен Дворец на пионерите. Александър Божинов гостува на Кръжока по етнография и фолклор, 1967. Личен архив на Лозинка Йорданова

Central Palace of Pioneers. Alexander Bozhinov visiting the *Ethnography and folklore club*, 1967. Personal archive of Lozinka Yordanova

ви отговоря: казвам ви го, защото същата радост, която изпитах, когато рисувах *Златна книга за нашите деца*, изпитах и оня ден, когато разглеждах великолепната изложба от творческата дейност на децата. [...] От тая изложба, която е наречена *Изложба на народното изкуство в творческата дейност на децата*, посетителят си излиза с учудване не само от сръчните ръце на малките и порасналите деца, но и от удивителното съчинителство и виждане у българската жена. Ръководител на кръжока и секцията *Сръчни ръце* е Лозинка Йорданова, която с весела усмивка посреща и изпраща посетителите. Своята ръководна служба тя изпълнява с голямо разбиране и особена обич към народното творчество, което е отразено във всеки един предмет“ (Bozhinov 1967: 8) (Ил. 7).

Покровителстван от Етнографския институт с музей към БАН и лично от проф. Христо Гандев, *Кръжъкът по етнография и фолклор* функционира спокойно без директно политическо вмешателство. Свързаните с властта ангажименти на Лозинка Йорданова и нейните възпитаници са посрещане на гости (не само от България, но и от други страни) – научни работници, университетски преподаватели и студенти, културни и политически дейци и пр., изработването на предмети, предназначени за официални подаръци и най-вече – подготовката на представителни експозиции за чужбина. Резултатите от дейността на кръжока, независимо от идеологическите нюанси на отделните десетилетия, се оказват особено ценени от властта. От една страна, изящните, атрактивни и лишени от идеологическата тежест на социалистическия реализъм предмети, представят гревната и многопластова история на страната, а от друга – демонстрират

8. Изложба от предмети, изработени в Кръжока по етнография и фолклор, подредени в музея Bethnal Green в Лондон, 1968.
Личен архив на Лозинка Йорданова

Exhibition of objects made at the Ethnography and folklore club arranged at Bethnal Green Museum, London, 1968.
Personal archive of Lozinka Yordanova

9. Изложба от предмети, изработени в Кръжока по етнография и фолклор, подредени в музея Bethnal Green в Лондон, 1968.
Личен архив на Лозинка Йорданова

Exhibition of objects made at the Ethnography and Folklore Circle, arranged at Bethnal Green Museum, London, 1968.
Personal archive of Lozinka Yordanova

достиженията на политическия строй, в който са налице спокойна среда, стройно функционираща програма за естетическо възпитание и обезпечени от гържавата занимания за децата. Тези послания, въплътени в красивите кукли, изработени от детски ръце, се оказват по-разбираеми от правителствените изявления и много по-лесни за разпространение в капиталистическия свят. Експозициите негвузсмыслено представят някои от отличителните черти на гражданите на социалистическото общество – те познават и уважават историята си, от най-ранна възраст влизат в досег с изкуството, гледат и усъвършенстват естетическата си чувствителност, оформят се като всеотрасно развити, уравновесени личности. „Малките дипломати“, както самите кръжочници наричат своите художествени произведения, пътуват до Финландия, Германия, Белгия (Роров 1966: 2), Чехия (Торалов 1966: 2), Япония (Bulgarski bitovi kukli v Yaponiya 1965: 4), Индия (Guleva 1981: 3). Особено успешна е изложбата, която обикаля седем различни града във Великобритания (London открива едно bulgarsko bogatstvo 1968: 4; Nasha izlozhba v London 1968: 4; Hadzhieva 1968: 3). В Лондон тя е подредена в музея Bethnal Green¹⁴, а експозицията включва шейсет големи кукли от всички етнографски области на страната, както и предмети, свързани с народни обичаи и обреди – сурвачки, писани великденски яйца и пр. Подредени са и цели обредни композиции,

¹⁴ Bethnal Green, понастоящем Young Victoria and Albert Museum (бивш музей Victoria and Albert Museum of Childhood) е клон на Victoria and Albert Museum, където се намира най-голямата във Великобритания колекция от предмети, свързани с детството и децата, направени от и за малките.

изобразяващи коледари, сватбари и пр. (Ил. 8, 9). Във връзка с това събитие Александър Божинов съчинява приказка, публикувана няколко месеца преди смъртта на художника във вестник *Септемврийче*¹⁵.

Според Лозинка Йорданова еднакво важно е у децата да бъдат възпитани както разбиране и интерес към работата на учените (запознаване с етнографските образци на терен, усвояване на научните изисквания за описание, скициране, разговори с информатори, попълване на въпросници и пр.), така и да се поощри творческото им въображение чрез балансирано, естетически издържано претворяване на събрания изворов материал и превръщането му в художествени произведения на приложното изкуство.

През 1966 г. по настояване на проф. Христо Гандев Лозинка Йорданова е зачислена като външен научен сътрудник към Етнографския институт с музей при БАН, тъй като „проявява качества на сериозен изследовател-етнограф, които може да развие единствено в Етнографския институт“¹⁶. Още през същата година тя публикува първото у нас дълбочено изследване, посветено на обичая лазаруване (Jordanova 1966). Научноизследователската ѝ работа продължава със студио, посветени на сурвачките (Jordanova 1968) и мартениците (Jordanova 1972). Йорданова базира изследванията си на материали, събрани по време на експедициите, провеждани с кръжочниците ѝ и специалистите от Етнографския институт и доказва, че съчетаването на научна и художествена работа е възможно, също както е възможно създаването на връзки между учените

¹⁵ „Край борова гора, на висок хълм, има стара зашумена градина. Градината е заобиколена от каменни зидове. Заг зидовете се показва приказан дворец. В този дворец живее Болярката със своите шейсет приятелки. Всички те са по на две-три години, и, представяте си, живеят там съвсем сами. Нямаат си нито татковци, нито майки, но, честно казано, това има своите предимства: никой не ги застава да си лягат рано и никой не ги кара да пият рибено масло.

Най-много от всичко обичат да се пременуват, да се кипрят и хвалят с необикновените си грехи. Затова имат и придворни шивачки. За тях да се грижат, премени да им шият. Обикалят шивачките селата, надзъртат по раклите на старите хора. Подбират най-хубавите народни костюми. После сядат да тъкат и шият, да прегат и везат. Обичат си работата повече от всичко – крак не подвиват, снага не изправят.

Украсиха шивачките дома на Болярката. Свиха сурвачки от дрян, накичиха сватбарски гръвцета, нашариха великденски яйца, стъкмиха кукерски маски, коледарски ямуруци. Че се развесели свитата, че се разхубави. Живописната ѝ премяна смая мало и голямо.

И се разчу по широката земя, че на висок хълм, край борова гора, има стара зашумена градина. Градината е заобиколена от каменни зидове. Заг зидовете се показва приказан дворец. В този дворец живее Болярката със своите шейсет приятелки, облечени с най-изящните народни носии.

Поканиха ги в най-големия музей на света – лондонския Бетнал–грийн, да им се порадват и чужденците. И те тръгнаха на пътешествие. Настаниха ги в няколко големи... куфара. Да, тъкмо в куфари! Защото, да си признаем, Болярката и нейните посестрими бяха кукли, придворните шивачки – кръжочници по етнография, а приказният дворец – собственост на пионерите от София. Всичко останало е досуш, както е разказано тук“ (Vozhinov 1968: 4).

¹⁶ Препис от писмо до директора на Двореца на пионерите в София, 1966 г. Личен архив на Лозинка Йорданова.

от Българската академия на науките и учениците от средните училища. Педагози и научни работници от чужбина проявяват интерес към специфичния подход на Лозинка Йорданова и пристигат в страната, за да видят резултатите от създадената от нея методика за с децата¹⁷.

Изработването на кукли в традиционни облекла и припознаването им като красиви предмети, възплъщаващи националния визуален код, започва още през първата половина на XX век, когато към темата се обръщат някои от българските художници-приложници като Иван Пенков¹⁸ и Стоян Райнов (Miteva/a 2020: 7-8). През втората половина на XX век интересът към куклата както като уникално произведение на изкуството, така и като масово произвеждан сувенир, се засилва. Автори като Милка Начева, Райна Ракарова, Мана Парпулова, Людмила Благоева, Йова Раевска и др. (Miteva/a 2020: 8-12) представят свои проекти, изработени от различни материали – плат, гърво, папур, лико, керамика. Подходът на Лозинка Йорданова обаче е нов и различен, защото той се основава на предварително разработена методика, в която най-важни са етнографските изследвания и теренните проучвания. Творческият елемент задължително присъства, но първостепенно място в работата на децата заема идеята всеки детайл, който ръцете им създават, да бъде максимално близък до автентичния първообраз. Изследователските теми се подбират внимателно, като в тях не присъстват елементи, свързани с вярата, църквата и религията. Лозинка Йорданова съобразително насочва вниманието на възпитаниците си към връзката на обичаите със стопанско-земяделската дейност на народа и посочва като особено адекватни на социалистическата действителност обичаи като сурвакарските и кукерските игри, Трифон Зарезан, първи март и др. (Iordanova 1988: 5). В унисон с призова за впитане на определени елементи от фолклорното и етнографското наследство в настоящето, тя отбелязва, че целта на кръжока е не толкова да възроди миналото, колкото да развие и обогати с нови творби съвременната култура: „защото за културата на един народ се съди не само по това какво той е наследил от своите предци и как го пази, но и по това как умее да го използва и подчинява на своя вкус и разбиране в съвременния живот“ (Iordanova 1988: 5).

¹⁷ Опитът на кръжока е проучван от Румънската академия на науките, от чехословашки, немски и съветски етнографи (Ianev 1969: 4). През 1966 г. Лозинка Йорданова изнася доклад със заглавие *Обредни и битови кукли в творческата дейност на децата* на световния конгрес на ИНЕСА – международна организация за естетическо възпитание на децата чрез изобразително изкуство в Прага (Torarov 1966: 2). През същата година Йорданова изнася доклада *Значението на кръжоците „Млад етнограф“ за патриотичното и естетическото възпитание на младежта* (Slavinski 1974: 8) в рамките на *Първия международен конгрес по балканистика*, проведен в София. Делегати на конгреса посещават кръжока в Двореца на пионерите, за да научат повече за дейността му (*V tvorcheska i družeska atmosfera* 1966: 2).

¹⁸ За куклите на Иван Пенков вж. (Georgieva 2020: 17-64; Miteva/b 2020: 65-87).

По отношение на въпроса как традициите да се интегрират в социалистическата действителност съществуват дискусии и противоречия. Призивът за „осъвременяване“ често води до объркване, особено когато към него се подхожда формално, без необходимия баланс между достоверност, естетика и смисъл. В тази връзка дейността на Кръжока по етнография и фолклор в Двореца на пионерите се дава за пример. „Естествено се поражда мисълта – четем в статия, публикувана във вестник *Народна младеж* – това естетическо въздействие на най-хубавото от народното приложно изкуство може ли да се разшири и върху хилядите позрастващи? Много от тях дори не са виждали истинска народна сурвачка, защото от години на пазара се изнасят нейни жалки подобия, които имат претенцията да представят народния вкус. Не са ли много гръзки тия самозвани производители на сурвачки (ТПК и честни лица) и няма всяка, независимо дали е грянтова пръчка, натруфена с пъстри хартии и книжни цветя, може да поддържа хубавата традиция и да възпитава у децата вкус за истинска красота?“ (Colova 1965: 4). В пресата се появяват въпроси защо именно от кръжока не се вземат образци за мартеници или за сувенири, каквито могат да бъдат кукерските маски или естетически и етнографски издържаните модели на кукли в носии (Peshev 1965: 151)? Христо Ганев обобщава: „на кръжока се е паднала честта да бъде пионер при изработването и утвърждаването на ред реквизити от нашия бит, които са прекрасни по форма и съдържание и имат перспективи за развитие в нашата социалистическа култура“ (Colova 1965: 4).

По настояване на Министерството на народната просвета Лозинка Йорданова започва да споделя своя преподавателски и изследователски опит с учителите по рисуване в българските училища, като разработва образователни програми, съобразени с нуждите на учениците от различните възрастови групи, публикува методологически указания в наръчници¹⁹, подпомагащи работата на учителите по рисуване, участва в подготовката на учебници за III, VI и VII клас. „Необходимо беше да се намери подходяща литература, нужни бяха програми, методическа помощ. Към Кабинета по етнография и фолклор в Двореца на пионерите заваляха писма от цялата страна. Личните посещения на ръководители от София и други градове се увеличаваха непрестанно. Те търсеха консултации, конкретна помощ. От тях разбрахме, че дребнотемиеето е водещо в работата им. Те просто не знаеха откъде да започнат и как да организират работата си. Тя се свеждаше главно до изработката на кукли (на места псевдонародни), до възпроизвеждане на седенки и до скалпени монтажи от фолклорни творби, без да имат обща тематична насоченост. Малцина от ръководителите се досещаха да контактуват с местното народно

¹⁹ Naruchnik na uchitelia po risuvane i izobrazitelno izkustvo 1969; Izobrazitelno izkustvo: Rukovodstvo za uchitelia na shesti klas 1978; Iordanova 1974; Iordanova 1982; Izobrazitelno izkustvo: Metodicheski nasoki na uchitelia na III klas 1983.

изкуство, със специалистите по етнография от музеите. [...] И се изправи пред нас проблемът – как да се преодолее неразбирането? Как да се подходи, че произведенията на народното приложно изкуство да станат източник на идеи и форми за творчество на децата?“ (Yordanova 1980: 3).

През 1972 г. Лозинка Йорданова създава първото по рода си етнопедagogическо сдружение²⁰, което обединява учени от Българската академия на науките (етнолози, етномузиколози, фолклористи), музиканти, художници, писатели, учители и ръководители на извънкласни дейности от цялата страна. Целите, формуирани в устава на Сдружението, са: „да организира и популяризира добрия опит в страната, както и да преглежда от неправилни позиции в работата с децата; да подпомага ръководителите в тяхната квалификация чрез семинари, изложби, срещи за обмяна на опит, както и в теоретичното изясняване на някои факти и явления в етнографската наука; да изработи примерни програми по народно изкуство, фолклор и етнография“ (Yordanova 1980: 5).

Етнопедagogиката става популярна през 70-те години на XX век благодарение на съветския педагог Геннадий Волков. Той представя този специфичен дял на педагогиката като „история и теория на народното (естественото, всекидневното, неформалното, неучилищното, традиционното) възпитание“ (Volkov 1999: 2). Това е наука за „емпиричния опит на етническите групи във възпитанието на децата, както и за моралните, етичните и естетическите нагласи към изконните ценности на семейството, рода, племето, нацията, националността“ (Volkov 1999: 2). На практика, етнопедagogиката е осъвременен съобразно изискванията на социалистическото общество вариант на така наречената „народна педагогика“. За това какво представлява и колко е важно да бъде проучена народната педагогика, за първи път у нас пише Христо Максимов, който през 1898 г. публикува в сп. *Учител* статия със заглавие *Народната педагогия като основа на училищното възпитание* (Maximov 1898: 1-10). В същото списание през 1905 г. се появява и статията на Г. Големанов *Нуждата от изучаване на народната педагогика и народната медицина за успеха в училище* (Golemanov 1905: 211-220). Преходът от народната педагогика към етнопедagogиката, осъществен през социализма, може да бъде проследен в книгата на Жечо Атанасов *Българска народна педагогика. Принос към етнопедagogиката* (Atanasov 1986). „Макар че етнопедagogиката – пише той – по същество е народна педагогика, може да се внесе едно условно разграничение. С „народна педагогика“ се обозначават онези особености, които характеризират практиката и идеите на възпитанието на всеки отделен народ. Затова и се говори за „българска народна педагогика“. Понятието „етнопедagogика“ получава по-обобщаващо

²⁰ По гумите на Лозинка Йорданова идеята за това сдружението да бъде представено като „етнопедagogическо“ е на Христо Ганев, който пръв въвежда в научно обращение етнопедagogиката у нас (Интервю с Лозинка Йорданова, проведено на 30.05.2023). По-късно през 1995 г. името на сдружението е разширено на *Национално етнопедagogическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов“*.

значение – като съвкупност от педагогическото наследство на всички народи, въплътено в традициите, нравите и обичаите, както и в художественото творчество. В този смисъл проучванията върху народната педагогика в отделна страна целят да посочат приноса, който народът е дал в общата съкровищница на етнопедagogиката.“ (Atanasov 1986: 15)

Лозинка Йорданова отбелязва, че дейността на Етнопедagogическото сдружение е подпомагана от Етнографския институт с музей при БАН, Института по музикознание при БАН, Института по образование, Министерството на просветата. Почетни членове, гости или лектори на сбирките

са представители на различни научни направления като Христо Гандев, Мария Велева, Христо Вакарелски, Райна Кацарова, Елена Стоин, Николай Кауфман, Филип Кутев, Димитър Осинин, Иван Бурин (Yordanova 2013: 19) (Ил. 10). Близка приятелка и съмишленичка на Лозинка Йорданова е художничката Милка Начева, която също е член на сдружението и работи по оформлението на различни издания, свързани с дейността му²¹. През годините²² Етнопедagogическото сдружение осъществява стотици семинари из цяла България, които се радват на голям интерес от учени и учители не само от страната, но и от съседните балкански държави. Най-важното според Лозинка Йорданова е педагозите да получат насоки за това как правилно, т.е. научно обективно, да работят с изворовия материал, как да правят полезни за учебната програма изследвания на терен в районите, в които преподават, и как впоследствие да претворяват в учебна среда видяното, чуто и прочетеното. Примерът на някога единствения *Кръжок по етнография и фолклор* в страната е последван от десетки подобни кръжоци в

10. Семинар в град Елхово, организиран от Етнопедagogическото сдружение, 1979. Етномузиколожката Райна Кацарова изнася доклад на тема *Куклите на баба и дядо*. Личен архив на Лозинка Йорданова

Seminar in Elhovo, organized by the Ethnopedagogical Association, 1979. The ethnomusicologist Rayna Katsarova presents a report on *Grandma and Grandpa's Puppets*. Personal archive of Lozinka Yordanova

²¹ През 1996 г. сдружението започва да издава свое периодично печатно издание – *Разковниче*. По неговото илюстриране работи Милка Начева.

²² Националното етнопедagogическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов“ съществува до днес. Негов председател продължава да бъде Лозинка Йорданова.

окръжните пионерски домове, които запознават децата с българските културни традиции и обичаи и събуждат у тях интерес към науката и изкуството.

Създадената от Лозинка Йорданова методика и дейността на основания от нея *Кръжок по етнография и фолклор*²³ са били обект на изследователски интерес от страна на историци, етнологи, педагози и представители на други научни дисциплини. Изкуствоведите обаче все още не са анализирали постигнатото от художествена гледна точка. Опитът на Йорданова доказва, че е възможно да бъде осъществено ползотворно сътрудничество между академичните среди, учителите и учениците, че има как научните и приложните проекти да съществуват паралелно, допълвайки се взаимно, че произведенията на изкуството, базиращи се на сериозна проучвателна дейност, остават актуални, независимо от политическите, образователните и социалните преобразувания в страната. Целта на социалистическата програма за естетическо възпитание е така, както децата усвояват азбуката, да се запознават и със специфичната орнаментика, с колорита и символиката на етнографското ни наследство. Постепенно те научават още един български „език“ – образния, който паралелно с вербалния (писмен и устен), упражняват всеки ден в училище, в извънкласните си занимания, в свободното си време. Онова, за което се бори Лозинка Йорданова е образците, които възпитават детските сетива, да бъдат чисти. „Пръски от извора“²⁴, както ги нарича тя.

Сърдечно благодаря на Лозинка Йорданова и Юлия Йорданова-Панчева, затова че ме допуснаха в своя свят.

Библиография

Извори

Razgovor (2023): Разговор с Лозинка Йорданова, проведен на 30.05.2023 [Razgovor s Lozinka Yordanova, proveden na 30.05.2023].

Bulgarskata komunisticheska partiya v rezolyutsii i resheniya na kongresite, konferentsiite, plenumite na TSK (1944–1955) (1955): Българската комунистическа партия в резолюции и решения на конгресите, конференциите, пленумите на ЦК (1944–1955). Т. IV. София.

Prepis (1966): Препис от писмо до директора на Двореца на пионерите в София, 1966 г. Личен архив на Лозинка Йорданова [Prepis ot pismo do direktora na Dvoretza na pionerite v Sofiya, 1966 g. Lichen arhiv na Lozinka Yordanova].

Литература

Atanasov (1986): Atanasov, Zecho. Българска народна педагогика: Принос към етнопедagogиката [Bulgarska narodna pedagogika: Prinos kum etnopedagogikata]. Sofia.

²³ Кръжъкът развива дейността си и в настоящето. Негов ръководител е Каталина Йосифова, ученичка на Лозинка Йорданова. Заниманията се провеждат в Националния дворец на децата – приемник на Централния дворец на пионерите *Георги Димитров* в София.

²⁴ *Пръски от извора* е заглавие на една от книгите на Лозинка Йорданова (Yordanova 1973).

Bulgarski bitovi kukli v Yaponiya (1965): Български бимови кукли в Япония [Bulgarski bitovi kukli v Yaponiya]. – Земерелско знаме [Zemedelsko zname], 1965, № 306, 4.

Bulgarskoto narodno izkustvo. Izkazvane na N. R. Leytes nauchen satrudnik na nauchno-izsledovatel'skiya institut na hudozhestvenata promishlenost – SSSR (1953): Българското народно изкуство. Изказване на Н. Р. Лейтес научен сътрудник на научно-изследователския институт на художествената промишленост – СССР. – Изкуство [Izkustvo], 1953, № 2, 52-55.

Bozhinov (1967): Bozhinov, Aleksandar. Народното изкуство в творческата дейност на децата [Narodnoto izkustvo v tvorcheskata deynost na detsata]. – Народна култура [Narodna kultura], 1967, № 18, 8.

Bozhinov (1968): Bozhinov, Aleksandar. Пътешествие на куклите [Puteshestvie na kuklite]. – Септемвриуче [Septemvriuche], 1968, № 32, 4.

Colova (1965): Colova, Petia. Една забравена красота... [Edna zabravena krasota...]. – Народна младеж [Narodna mladezh], 1965, № 292, 4.

Georgieva (2020): Georgieva, Milena. Мотивът на куклата в творчеството на Иван Пенков [Motivut na kuklata v tvorchestvoto na Ivan Penkov]. – В: Куклата – образователни и художествени аспекти (Съст. Мария Митева, Катерина Гаджева) [Kuklata – obrazovatelni i hudozhestveni aspekti (Sast. Maria Miteva, Katerina Gadjeva)]. Sofia, 17-64.

Golemanov (1905): Golemanov, G. Нуждата от изучаване на народната педагогика и народната медицина за успеха в училище [Nuzhdata ot izuchavane na narodnata pedagogika i narodnata meditsina za uspeha v uchilishte]. – Учител [Uchitel], 1905, № 3-4, 211-220.

Guleva (1981): Guleva, Anna. Седмощарица за Индия [Sedmosharitsa za Indiya]. – Родни простори. Литературно приложение на вестник „Септемвриуче“ [Rodni prostori. Literaturno prilozhenie na vestnik „Septemvriuche“], 1981, № 45, 3.

Hadzhieva (1968): Hadzhieva, Nella. Прекрасна изложба на наши ученици в Англия [Prekrasna izlozba na nashi uchenici v Anglia]. – Средношколско знаме [Srednoshkolsko zname], 1968, № 11, 3.

Kalinova (2011): Kalinova, Evgeniya. Българската култура и политическият императив 1944–1989 [Bulgarskata kultura i politicheskiyat imperativ 1944–1989]. Sofia.

London открива едно българско богатство (1968): Лондон открива едно българско богатство [London odkriva edno bulgarsko bogatstvo]. – Земерелско знаме [Zemedelsko zname], 1968, № 170, 3.

Lozenski; Nemtsov; Yordanova; Dimitrov (1978): Lozenski, Dragan; Nemtsov, Dragan; Yordanova, Lozinka; Dimitrov, Dimitar. Изобразително изкуство: Ръководство за учителя в VI клас [Izobrazitelno izkustvo: Rakovodstvo za uchitelya v VI klas]. Sofia.

Maksimov (1898): Maksimov, Hristo. Народната педагогия като основа на училищното възпитание [Narodnata pedagogiya kato osnova na uchilishtnoto vazpitanie]. – Учител [Uchitel], 1898, № 1, 1-10.

Miteva/a (2020): Miteva, Maria. Куклата – художествени и образователни аспекти [Kuklata – hudozhestveni i obrazovatelni aspekti]. – В: Куклата – образователни и художествени аспекти (Съст. Мария Митева, Катерина Гаджева) [Kuklata – obrazovatelni i hudozhestveni aspekti (Sast. Maria Miteva, Katerina Gadjeva)], Sofia, 5-13.

Miteva/b (2020): Miteva, Maria. Иван Пенков и Художествената занаядчийска изложба в София през 1938 г. [Ivan Penkov i Hudozhestvenata zanayadchiyska izlozha v Sofiya prez 1938 g.]. – В: Куклата – образователни и художествени аспекти (Съст. Мария Митева, Катерина Гаджева) [Kuklata – obrazovatelni i hudozhestveni aspekti. (Sast. Maria Miteva, Katerina Gadjeva)], Sofia, 65-87.

Nasha izlozha v London (1968): Наша изложба в Лондон [Nasha izlozha v London]. – Отечествен фронт [Otechestven front], 1968, № 7325, 4.

Nemtsov; Lozenski; Yordanova; Kareva; Gancheva; Atanasova; Makaveev (1969): Nemtsov, Dragan; Lozenski, Dragan; Yordanova, Lozinka; Kareva, Lilyana; Gancheva, Vera; Atanasova, Angelina; Makaveev, Rasho. Наръчник на учителя по рисуване и изобразително изкуство в общообразователните училища [Narachnik na uchitelya po risuvane i izobrazitelno izkustvo v obshtobrazovatelnite uchilishta]. Sofia.

Nemtsov; Yordanova; Tsvetkova; Nacheva; Kamenova (1983): Nemtsov, Dragan; Yordanova, Lozinka; Tsvetkova, Kostadinka; Nacheva, Milka; Kamenova, Dora. Изобразително изкуство: Метод, насоки за учителя на III клас на ЕСПУ [Izobrazitelno izkustvo: Metod. nasoki za uchitelya na III klas na ESPU]. Sofia.

- Papulova (1980): Papulova, Lyubomira. Парпулова, Любомира. Българската социалистическа култура и фолклорът [Balgarskata sotsialisticheska kultura i folklorat. – Български фолклор [Bulgarski folklor], 1980, № 4, 25-34.
- Peshev (1965): Peshev, Svetan. Куклата – малкият дипломат [Kuklata – malkiat diplomat]. – Картинна галерия [Kartinna galleria], 1965, № 10, 150-151.
- Роров (1966): Роров, Kostadin. Камо старите майстори [Kato starite maistori]. – Народна младеж [Nardna mladezh], 1966, № 117, 2.
- Slavinski (1974): Slavinski, Petar. Малките етнографи [Malkite etnografi]. – Наша ролина [Nasha rodina], 1974, № 5, 7-9.
- Solenkova (2021): Solenkova, Liubomila. Христо Гандев. Житейски път и научно наследство [Hristo Gandev. Zhiteiski put i nauchno nasledstvo]. Sofia.
- Topalov (1966): Topalov, Kiril. Майсторството на най-малките [Maistorstvoto na nai-malkite]. – Народна младеж [Nardna mladezh], 1966, № 97, 2.
- V tvorcheska i druzheska atmosfera (1966): В творческа и гружеска атмосфера. – Народна младеж [Nardna mladezh], 1966, № 206, 2.
- Volkov (1999): Volkov, Genadii. Этнопедагогика [Etnopedagogika]. Москва, 1999.
- Yanev (1969): Yanev, Yordan. Делегати на красота и родолюбие [Delegati na krasota i rodolyubie]. – Народна младеж [Nardna mladezh], 1969, № 94, 4.
- Yordanova (1966): Yordanova, Lozinka. За обичая лазаруване в България [Za obichaya lazaruvane v Bulgaria]. Известия на Етнографския институт и музей [Izvestiya na Etnografskiya institut i muzei], Т. IX. Sofia, 107-162.
- Yordanova (1968): Yordanova, Lozinka. За народните сурвачки в България [Za narodnite survachki v Bulgaria]. Известия на Етнографския институт и музей [Izvestiya na Etnografskiya institut i muzei], Т. XI. Sofia, 265-302.
- Yordanova (1972): Yordanova, Lozinka. Към проучването на народните мартеници в България [Kam prouchvaneto na narodnite martenitsi v Bulgaria]. – Известия на Етнографския институт и музей [Izvestiya na Etnografskiya institut i muzei], Т. XIV. Sofia, 195-227.
- Yordanova (1973): Yordanova, Lozinka. Пръски от извора. Народни обичаи и предания за деца [Praski ot izvora. Narodni obichai i predaniya za detsa]. Sofia.
- Yordanova (1974): Yordanova, Lozinka. Народно приложно изкуство: Методическо ръководство за учителите по изобразително изкуство [Nardno prilozhno izkustvo: Metodicheskoto rukovodstvo za uchitelite po izobrazitelno izkustvo]. Sofia.
- Yordanova (1976): Yordanova, Lozinka. Неувяхваща хубост [Neuviahvashta hubost]. – Дворец на мечтите [Dvorec na mechtite], Sofia, 116-124.
- Yordanova (1980): Yordanova, Lozinka. Развоини моменти от дейността на кржоците по етнография и фолклор и на националното етнопедагогическо обединение [Razvoyni momenti ot deynostta na krazhotsite po etnografiya i folklor i na natsionalnoto etnopedagogicheskoto obedinenie]. – Другар [Drugar], 1980, № 59, 2-6.
- Yordanova (1982): Yordanova, Lozinka. Изкуство и народни обичаи. Методическо ръководство за учителите по изобразително изкуство [Izkustvo i narodni obichai. Metodicheskoto rukovodstvo za uchitelite po izobrazitelno izkustvo]. Sofia.
- Yordanova (1988): Yordanova, Lozinka. Изкуство и народни обичаи. Методическо ръководство за учители по изобразително изкуство [Izkustvo i narodni obichai. Metodicheskoto rukovodstvo za uchiteli po izobrazitelno izkustvo]. Sofia.
- Yordanova (1996): Yordanova, Lozinka. За събирачите на народни ценности [Za subirachite na narodni sennosti]. – Разковниче [Razkovniche], 1996, № 1, 7-9.
- Yordanova (2013): Yordanova, Lozinka. Народната култура, делото и идеите на проф. Иван Шишманов [Nardnata kultura, deloto i ideite na prof. Ivan Shishmanov]. – В: Моята девиза беше... Юбилеен сборник с доклади от националната конференция на националното етнопедагогическо сдружение „Проф. г-р Иван Шишманов“ (Съст. Лозинка Йорданова) [Moyata deviza беше... Yubileen sbornik s dokladi ot natsionalnata konferentsiya na natsionalnoto etnopedagogicheskoto sdruzhenie "Prof. d-r Ivan Shishmanov" (Sast. Lozinka Yordanova)]. Sofia, 18-26.

Summary

The question of how to stimulate children's curiosity about the country's past, about Bulgarian traditions and customs is relevant in every decade. Historical layers are shifting depending on the political situation and the goals set by the authorities, but themes related to our folklore and ethnographic heritage are always present in both school and out-of-school activities. This article examines the second half of the twentieth century, when a comprehensive programme for aesthetic education of the nation was established in Bulgaria, focusing on children. In the autumn of 1958, the country's first *Club of ethnography and folklore* opened its doors at the *Georgi Dimitrov Central Palace of Pioneers*. The approach of the founder of the club – Lozinka Yordanova was new and different. It is based on a carefully developed methodology of ethnographic research and field studies. The creative element is necessarily present, but the most important thing is that every detail that the children's hands create must be as close to its original as possible. In 1972, Lozinka Yordanova founded the first *Ethno-pedagogical association* in Bulgaria, bringing together scientists from the Bulgarian Academy of Sciences (ethnologists, ethnomusicologists, folklorists), musicians, artists, teachers and leaders of out-of-school activities from all over the country. The goal of the association is to help teachers learn how to work properly with the source material, how to do useful field research in the areas where they teach, and how to use in their work what they see, hear, and read.

Изкуствоведски четения 2023.ІІ

Art Readings 2023.ІІ

МЕТАМОРФОЗИ

METAMORPHOSES

Институт за изследване на изкуствата, БАН
София, 2024

Institute of Art Studies, BAS
Sofia, 2024

Отговорен редактор:
Венцислав Димов

Under the general editorship of
Ventsislav Dimov

Съставителство и научна редакция:

Edited by

доц. г-р Деян Статулов
проф. г. н. Камелия Николова
доц. г-р Катерина Гаджева
проф. г. н. Венцислав Димов

Deyan Statulov
Kamelia Nikolova
Katerina Gadjeva
Ventsislav Dimov

Редактор:

Даниела Статулова

Copy editor:

Daniela Statulova

Английски редактор:

Петър Гълъбов

English editor:

Petar Galabov

Графичен дизайн и предпечат:

Любомир Маринчевски

Graphic design and content management:

Lyubomir Marinchevsky

Печат:

Дайрект Сървисиз
формат 70/100/16

Printery

Direct Services
Format 70/100/16

ISSN: 1313-2342
ISBN: 978-619-7619-29-4